

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของ
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑล
ของกรุงเทพมหานคร*

GUIDELINES FOR COMMUNITY TOURISM MANAGEMENT IN
AN INFECTIOUS DISEASE EPIDEMIC SITUATION CORONAVIRUS 2019
(COVID-19) IN BANGKOK METROPOLITAN AREA

สมิทธิรักษ์ จันทรักษ์

Smithirak Jantarak

สมาคมพัฒนศึกษาเพื่อมนุษย์และสังคม

Human and Social Development Education Association, Thailand

กoonติญา จิรติวาทวิช

Koontiya Chiratiwatawat

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

Ratchapruk University, Thailand

E-mail: smithirak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร และ 2) นำเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และสนทนากลุ่ม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) หน่วยงานภาครัฐ 2) ผู้ประกอบการ 3) แกนนำชุมชน และ 4) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการจัดการท่องเที่ยว กลุ่มละ 15 คน จำนวนทั้งหมด 60 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาในรูปแบบพรรณนาและสรุปภาพรวมผลการวิจัยพบว่า 1) ทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ 1.1) ด้านบริบทและทุนศักยภาพพื้นที่ ประกอบด้วย (1) องค์ประกอบหลัก สภาพชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพ (2) องค์ประกอบรอง เป็นความต้องการของนักท่องเที่ยว กิจกรรม และสินค้า และ (3) องค์ประกอบส่วนเพิ่มเติม เป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ ในการท่องเที่ยว และ

* Received April 6, 2021; Revised February 23, 2022; Accepted June 28, 2022

1.2) ด้านการบริหารจัดการ เป็นการจัดการต้นทุนชุมชนที่มี เช่น ตลาดน้ำ สินค้า อาหาร วิถีเกษตรแบบดั้งเดิม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยมีขั้นตอนดำเนินงาน ได้แก่ (1) ศูนย์ประสานงานหลักด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) บริหารจัดการแบบยั่งยืนและยืดหยุ่น (3) เสริมศักยภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจ (4) ส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (5) ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และ (6) เปิดพื้นที่เรียนรู้และจัดการความรู้ และ 2) แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้แก่ 2.1) การศึกษาและตั้งรับ 2.2) การดูแลและป้องกันตัวเอง 2.3) การฟื้นฟู และ 2.4) การเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการ, ท่องเที่ยวของชุมชน, การแพร่ระบาด, โรคไวรัสโคโรนา 2019

Abstract

The objectives of this article were to: 1) analyze the tourism potential of Bangkok Metropolitan Community Tourism, and 2) presenting guidelines for community tourism management in the epidemic situation of the coronavirus disease 2019 (COVID-19). The study was qualitative research by document data analysis, using tool of in-depth interview, participation observation and focus group discussion by selecting a specific sample group. Key informant were divided into 4 groups: 1) government agencies, 2) entrepreneurs, 3) community leaders, and 4) tourism management stakeholders, 15 people each, totally 60 persons. Content analysis adopts descriptive and conclusion. The research was found that: 1. Community tourism potential capital: 1.1) Context and area potential capital consists of (1) main components Community condition that is a physical tourist attraction, (2) Secondary component are the needs of tourists, activities and goods, and (3) additional elements. It is a facility and services in tourism. And 1.2) management It is the management of community costs such as floating markets, products, food, traditional farming methods. and sacred space The operation steps are (1) the main coordinating center for community-based tourism management, (2) sustainable and flexible management, (3) enhancing the potential for development of quality of life and economy, (4) promoting culture and wisdom, (5) preserving the environment, and (6) open space for learning and managing knowledge. And 2. Guidelines for community tourism management from the epidemic of coronavirus disease 2019,

as follows: 2.1) Education and set-up, 2.2) Self-care and prevention, 2.3) Rehabilitation, and 2.4) Learning and adapting to situations.

Keywords: Management Guidelines, Community Tourism, Epidemic, Coronavirus Disease 2019

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโลกปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศทุกระดับ ภาคการท่องเที่ยวนับว่ายังเป็นแนวทางสร้างรายได้และพุงเศรษฐกิจไทยไว้คงจะเห็นได้จากรายได้จากการท่องเที่ยวของชาวไทยและต่างชาติในช่วงครึ่งแรกของปี พ.ศ. 2562 พบว่ามีมากถึง ร้อยละ 17 ของ GDP ของประเทศทั้งหมด ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการสะท้อนการจัดอันดับในดัชนีชี้วัดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวปี พ.ศ.2562 โดย World Economic Forum ซึ่งได้รายงานว่าเป็นประเทศไทยเป็นประเทศที่ติดอันดับที่ 31 จาก 140 ประเทศทั่วโลกทุกภูมิภาคของโลก และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศภูมิภาคใกล้เคียงกันพบว่าเป็นอันดับ 3 ในกลุ่มประเทศอาเซียนด้วยกัน โดยรองจากประเทศสิงคโปร์และประเทศมาเลเซีย ความสำคัญดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นจากภาครัฐได้ออกนโยบาย “มาตรการด้านการท่องเที่ยว” ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งจากในประเทศและนอกประเทศ เช่น การขยายระยะเวลามาตรการ Free Visa on Arrival โครงการร้อยละเที่ยวทั่วไทย เป็นต้น และจากประสบการณ์การขับเคลื่อนงานการท่องเที่ยวที่ผ่านมา การกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวมีประสิทธิผลต่อเศรษฐกิจอย่างชัดเจน เนื่องจากภาคการท่องเที่ยวมีความแข็งแกร่งในระดับหนึ่งเป็นพื้นฐานและตอบสนองเร็วต่อมาตรการกระตุ้น อีกทั้งยังส่งผลกระทบกระจายไปในหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร ร้านค้าทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก กลุ่มเกษตรกร และธุรกิจขนส่ง เป็นต้น (นิชาภัทร สุรวฒนานนท์, 2562) ในส่วนของการท่องเที่ยวภายในประเทศจากรายงานสำรวจเทรนด์การท่องเที่ยวภายในประเทศปี พ.ศ. 2562 โดย Airbnb ผลการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวร้อยละ 84 มีความต้องการที่จะท่องเที่ยวในรูปแบบการใช้ชีวิตเหมือนคนท้องถิ่น นอกจากนี้ แล้วยังพบว่านักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวได้ใช้จ่ายไปกับร้านอาหารในชุมชนมากถึง 1.7 พันล้านบาท และจากผลการศึกษาของ Expedia ได้มีการวิเคราะห์เชิงลึกข้อมูลการท่องเที่ยวในปี 2561 พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเลือกเป้าหมายการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งการท่องเที่ยวชุมชนที่อยู่ในเมืองรองของประเทศ เช่น จังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น และเมื่อมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบแล้วพบว่าการท่องเที่ยวชุมชนเพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ 50 จากปี พ.ศ. 2560 (ศศิชา หมดมลธิ, 2562) ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบชุมชนที่มุ่งศึกษาวิถีชีวิตชุมชนแบบท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น การพักผ่อน อาหารการกิน การสัมผัสกับวิถี

ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น สิ่งแวดล้อม รวมถึงประเพณีแหล่งพิพิธภัณฑสถาน และวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมากขึ้น และสามารถสร้างรายได้ ยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนท้องถิ่นและเกิดการกระจายรายได้ในภาพรวมของประเทศได้

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และมีความเกี่ยวเนื่องกับการจัดสรรทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นต้นทุนทางสังคม หลักการพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ความสำคัญกับการเป็นเจ้าของพื้นที่ (Host Management) การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจกำหนดเป้าหมาย ทิศทางการดำเนินการ และเป้าหมายปลายทางคือ การสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน (สุดอนอม ตันเจริญ, 2558) หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับองค์การการท่องเที่ยวโลกที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการทั้งต่อผู้มาเยือนและผู้ที่พักอาศัย (เจ้าของ/เจ้าบ้าน) มีการป้องกันและเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่รองรับอนาคตด้วย ทั้งนี้ปัจจัยเสริมที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น นักท่องเที่ยว องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น (World Tourism Organization, 2004) อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) ซึ่งมีการแพร่ระบาดจากเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีนตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี 2019 ได้แพร่กระจายไปทั่วโลกและประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (โครงการ TO BE NUMBER ONE ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี, 2564) การแพร่ระบาดดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตทั่วทุกภูมิภาคของโลก และภาคการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากและเลวร้ายลงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เดือนมีนาคม ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้งในตลาดแบบ inbound และการท่องเที่ยวแบบ outbound ผลสืบเนื่องดังกล่าวจากการสำรวจดัชนีความเชื่อมั่นผู้ประกอบการท่องเที่ยวไตรมาส 1/2563 พบว่าประเทศไทยภูมิภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคเหนือ ได้ผลกระทบมากน้อยตาม ในส่วนของธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มากที่สุดคือ สวนสนุกและอิมปาร์ค บริษัททัวร์นำเที่ยว และธุรกิจขนส่งตามลำดับ สอดรับกับข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาพบว่าแรงงานในภาคส่วนของท่องเที่ยวประมาณ 1 ล้านคนและแรงงานที่เกี่ยวข้องอีกมากกว่า 1.3 ล้านคน ได้รับผลกระทบไม่ว่าจะเป็นการขาดรายได้หรือตกงาน (รพีพัฒน์ มั่นทนระรัตน์, 2563)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก การศึกษาเพื่อหาแนวทางการรับมือจากสถานการณ์ต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องพึงให้ความสำคัญและจะเป็นแนวทางในการเสริมศักยภาพให้กับชุมชนท้องถิ่นรวมถึงผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถตระหนักถึงสถานการณ์และเตรียมความพร้อมไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้น เป็นประเด็น

สำคัญที่คณะผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร ซึ่งคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผลการศึกษาจะเป็นบทเรียนแนวปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยว และเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติด้านอื่น ๆ ของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์ทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และสนทนากลุ่ม คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้วิจัยได้กำหนดการวิจัยในแต่ละขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขตการวิจัย

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ตัวแทนของประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดสมุทรปราการ โดยแต่ละจังหวัดมีแหล่งท่องเที่ยว 2 แห่งต่อจังหวัด โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) หน่วยงานภาครัฐ 2) ผู้ประกอบการ 3) แกนนำชุมชน และ 4) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการจัดการท่องเที่ยว กลุ่มละ 15 คน จำนวนทั้งหมด 60 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ประกอบด้วย 1) เป็นผู้ร่วมดำเนินโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างน้อย 2 ปี 2) เป็นประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่หรือปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่อย่างน้อย 3 ปี และ 3) สามารถให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และด้วยความยินดี ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล และสามารถเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน

1.2 เนื้อหา ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และการปรับตัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 (COVID-19) โดยมีแนวคิดและทฤษฎีเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์คือ แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยว และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคณะผู้วิจัยใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้น

เท่านั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อมูลและปรากฏการณ์ตามความเป็นจริงและวิเคราะห์ข้อมูลโดยให้ความสำคัญกับข้อมูลภาคสนาม

1.3 พื้นที่ เป็นการศึกษาพื้นที่ 4 จังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร คือ จังหวัดนครปฐม นนทบุรี สมุทรสาคร และสมุทรปราการ ซึ่งเป็นพื้นที่ปริมณฑล และตั้งอยู่ไม่เกิน 50 กิโลเมตรจากพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกมีโครงสร้างซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านภาษา และวิจัยจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรงโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ได้เท่ากับ 0.67 – 1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89 (มากกว่า 0.70) ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดถือว่าแบบสัมภาษณ์มีคุณภาพนำไปใช้ได้ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546) และจัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) สภาพบริบททั่วไปของชุมชน 3) ทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนและ 3) แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3. ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยแบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 สภาพบริบททั่วไปของชุมชน และทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน (การสัมภาษณ์เชิงลึก) และระยะที่ 3 แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (สนทนากลุ่ม) โดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เป็นการเปรียบจากมุมมองหลาย ๆ ด้านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล คือ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาในรูปแบบพรรณนา และสรุปเป็นภาพรวม

ผลการวิจัย

การศึกษาทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนพื้นที่ ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร จากการศึกษ พบว่า

1. ด้านบริบทและทุนศักยภาพของพื้นที่เป้าหมาย พื้นที่เป้าหมายของการศึกษาคั้งนี้คือชุมชนท่องเที่ยวจำนวน 8 แห่ง มีลักษณะของการเป็นการท่องเที่ยวแบบชุมชนเมือง (Urban Tourism) และลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban, Semi-Rural Society) เป็นชุมชนที่ยังมีวิถีเกษตรดั้งเดิมกับความเป็นเมืองผสมผสานกัน ตั้งอยู่ในพื้นที่กลางชุมชนที่เป็นที่รู้จักในท้องถิ่นและประชาชนภายนอกทั่วไป และ ทั้ง 8 แห่งได้ถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

มากกว่า 20 ปี มีความสะดวกด้านการคมนาคม จากการศึกษาพบว่าด้านบริบทของชุมชนมีองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ

1.1 องค์ประกอบหลัก (Primary elements) ในส่วนขององค์ประกอบหลักพบว่าสภาพชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะมีลักษณะของการเป็นแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว (Leisure Setting) หรือมีลักษณะทางกายภาพ (Physical characteristics) เป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว กล่าวคือ มีแหล่งสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมคือประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน (Community history) โดยปรากฏทั้งด้าน “ชื่อ” หรือ “สถานที่สำคัญ” ซึ่งแหล่งสร้างจุดขายให้แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้แล้วแต่ละพื้นที่จะมีการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของประเทศหรือเกี่ยวเนื่องกับพระราชนิพนธ์ที่สำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เกี่ยวข้องกับสมาชิกในชุมชนในอดีตที่มีลักษณะ “ปูชนียบุคคล” ของผู้คนในท้องถิ่น หรือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับกับความเป็นมาของวิถีการดำเนินชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรมในอดีตของชุมชน การเป็นสถานที่ศูนย์รวมของความเชื่อและศรัทธา (วัดและสถานที่มงคล) พื้นที่เกษตร เป็นต้น โดยรวมแล้วจะมีลักษณะการผสมผสานระหว่างเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงการเกษตร องค์ประกอบหลักดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้สืบค้นหาข้อมูลผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่

1.2 องค์ประกอบรอง (Secondary elements) พบว่า ความต้องการของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานครส่วนมากจะเป็นลักษณะไปกลับ ไม่นิยมค้างคืน ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบคือแหล่งช้อปปิ้งสินค้าพื้นถิ่นของชุมชนมีลักษณะเด่นเฉพาะไม่เหมือนที่อื่น การออกจุ่มร้านค้าจำหน่ายสินค้าที่หลากหลาย ร้านค้าของชุมชน สินค้าโอท็อป อาหาร อาหารสุขภาพ เครื่องดื่ม เครื่องแต่งกาย สินค้า ตกแต่ง และของที่ระลึก นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมการแสดงของชุมชนเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การแสดงดนตรีไทย การแสดงการเล่นพื้นถิ่น หรือกิจกรรมโชว์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

1.3 องค์ประกอบส่วนเพิ่มเติม (Additional elements) พบว่า พื้นฐานที่สุดคือการคมนาคม สถานที่จอดรถมีความสะดวกทั้งรถโดยสารส่วนตัวหรือการเดินทางแบบสาธารณะ การมีสถานที่จอดรถแบบไม่ต้องลำบากเดินทางไกล ช่องทางของข้อมูลที่เข้าถึงง่าย ป้ายประชาสัมพันธ์บอกเส้นทาง มุมสำหรับการถ่ายรูป หรือเชิงสัญลักษณ์สำหรับเป็นที่ระลึกของการเดินทางท่องเที่ยว เป็นต้น

สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “ยอมรับว่าพื้นที่เราได้เปรียบ ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นเรื่องเล่าได้เลยนะ ในหลวงรัชการที่ 4 ท่านเสด็จมาทางนี้ ขุดคลองที่นี่ การมี

สตอรี่ก็ทำให้อยากจะศึกษา นี่ก็สำคัญ คนอื่นเห็นเห็นแล้วก็อยากมาเที่ยว อีกอย่างที่นี่ไม่ไกลจากกรุงเทพด้วย เหมือนมากินข้าวเสร็จก็กลับ” (ผู้ประกอบการ (ก), 2565) และ “ก่อนจะมีการท่องเที่ยวก็จะเป็นตลาดที่มีคนรู้จักอยู่ก่อนแล้วพอมีการการท่องเที่ยวเข้ามากิจกรรมต้องมีลูกหลานคนในพื้นที่นี้แหละ ก็จะมีโรงเรียนส่งมาก็มีช่วยซ่อมแสดง เด็กก็มีรายได้ด้วย ผู้ปกครองก็จะมา ทำให้ตลาดชีวิตชีวาขึ้น ร้านก็ต้องให้ชุมชนก่อนเพราะต้องหาของที่มีอยู่ในชุมชน นักท่องเที่ยวมาเขาก็ต้องการส่งเสริมชุมชนให้มีรายได้ ต้องสนับสนุนตรงนี้” (แกนนำชุมชน, 2565)

จะเห็นได้ว่า การเล็งเห็นทุนศักยภาพที่เป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่และมีการบริหารจัดการยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ซึ่งการเปิดกว้างให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม การออกร้าน เข้าร่วมเป็นสมาชิกในคณะทำงานต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่คณะกรรมการที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกเพื่อมุ่งให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น บริบทและทุนศักยภาพสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพบริบทและทุนศักยภาพสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่ปริมณฑล

ทุนศักยภาพ/องค์ประกอบ	ความสำคัญ	องค์ประกอบที่พบจากการศึกษา
องค์ประกอบหลัก (Primary elements)	ลักษณะการเป็นแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว (Leisure Setting) และลักษณะทางกายภาพ (Physical characteristics) เป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว เป็นทุนศักยภาพของชุมชนสามารถสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว	➢ ประวัติศาสตร์ชุมชน หรือตำนาน เรื่องเล่า ➢ วัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (ตามความศรัทธา) ➢ ตลาดน้ำ ชุมชนริมน้ำ ➢ ประวัติศาสตร์บุคคลท้องถิ่น ➢ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ➢ เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ , การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
องค์ประกอบรอง (Secondary elements)	ปัจจัยเสริมความต้องการของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานครที่ต้องการท่องเที่ยวแบบใช้เวลาสั้น ๆ เดินทางไปกลับได้เร็ว พร้อมเคลื่อนย้าย	➢ แหล่งสินค้าของใช้ ➢ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน, สินค้าโอท็อป ➢ อาหารสุขภาพ ➢ ของที่ระลึก

ทุนศักยภาพ/องค์ประกอบ	ความสำคัญ	องค์ประกอบที่พบจากการศึกษา
		➤ กิจกรรมบันเทิงที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชน หรือ สมาชิกในชุมชน
องค์ประกอบเสริม (Additional elements)	ปัจจัยพื้นฐานอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวสำหรับการเดินทางและการตัดสินใจทั้งก่อนการเข้าพื้นที่ ระหว่างการเที่ยวในชุมชน และการเดินทางกลับ	➤ การคมนาคม ➤ พื้นที่นั่งพัก, ถ่ายรูป ➤ ป้ายประชาสัมพันธ์ ช่องทางของข้อมูล

2. ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานครพบว่าพื้นที่กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีชื่อเสียงและมีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นที่รับรู้มาก่อนที่จะมีการจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะต้นทุนของชุมชนที่มีอยู่เดิม เช่น การเป็นตลาดน้ำมีสินค้าหรืออาหารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน การเป็นพื้นที่ชายขอบเมืองที่ยังคงวิถีเกษตรแบบดั้งเดิม การมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ และระดับประเทศ เป็นต้น อย่างไรก็ตามนโยบายของภาครัฐส่วนกลางได้มีส่วนเป็นอย่างมากในการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นระบบและเกิดคณะกรรมการอย่างเป็นทางการในการดำเนินงาน ประกอบกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่สนับสนุนงบประมาณ บางส่วนการอำนวยความสะดวกด้านการคมนาคม การประชาสัมพันธ์ และการสร้างการมีส่วนร่วมให้กระจายครอบคลุมกับประชาชนให้มากที่สุดเพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มีโครงการอบรมและพัฒนาการเป็นเจ้าบ้านที่ดี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ทุนสนับสนุนการพัฒนาแปลงเกษตรเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน กระทรวงวัฒนธรรมยกระดับการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น

สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “ที่เข้ามาช่วยเหลือก็จะมีท้องถิ่นเป็นหลัก มีพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยว การนำสมาชิกไปอบรมและดูงาน ก็ต้องคุยกับคนที่ต้องการทำจริงๆ ทำได้ผลแล้ว ก็ค่อยขยายไปให้กลุ่มอื่น ๆ ต้องเริ่มต้นก่อน ไม่เห็นผลอะไรช่วงแรก ๆ เงินยังไม่เข้ากระเป๋าคนอื่นก็ไม่สนใจ เป็นธรรมชาติของการทำงานครับ” (หน่วยงานภาครัฐ, 2565)

จะเห็นว่า ผลสำเร็จของการบริหารจัดการสะท้อนผ่านการที่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนมากขึ้น การมีข้อมูลของชุมชนไปเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นความสำเร็จของการบริหารจัดการ และการมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นคณะกรรมการบริหารต้องทำงาน

อย่างรอบคอบเพื่อให้สามารถดำเนินการได้และเกิดความยั่งยืนให้มากที่สุด จากการศึกษามิติของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 ศูนย์ประสานงานหลักด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป้าหมายหลักของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้ดีขึ้น สมาชิกในชุมชนสามารถประกอบอาชีพในพื้นที่ตนเองได้ สามารถดูแลครอบครัวได้อย่างใกล้ชิด รวมถึงรายได้ที่จะย้อนกลับมาสู่ชุมชนในรูปของภาษีและสวัสดิการต่าง ๆ ของหน่วยงานท้องถิ่น (การจัดเก็บขยะที่มีปริมาณมากขึ้น การจัดทำป้ายจราจร และสัญลักษณ์ ฯลฯ) การจัดตั้งคณะกรรมการจะมีแกนนำชุมชนหรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือเป็นคณะกรรมการเพื่อเป็นศูนย์กลางการประสานงานทั้งสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอก

2.2 บริหารจัดการแบบยั่งยืนและยืดหยุ่น การจัดการท่องเที่ยวมีลักษณะของการให้บริการเพื่อให้ตอบสนองความพึงพอใจของผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเป็นหลัก คณะกรรมการต้องมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการ และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานอื่นต้องปรึกษาเพื่อร่วมมือการพัฒนา นอกจากนี้แล้วการเสริมศักยภาพและสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนในการเป็นเจ้าของหรือเจ้าบ้านที่ดีทั้งในด้านการสื่อสาร การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มาเยือน การให้ข้อมูลข่าวสารเชิงบวกในพื้นที่ทั้งในสถานการณ์ที่ปกติและไม่ปกติคือ การรับมือและการวางท่าทีที่ถูกต้องถ้าอาจมีการทะเลาะ การสร้างกฎกติกาที่กำหนดขึ้นโดยสมาชิกในชุมชนและคณะกรรมการอย่างมีส่วนร่วมและมีการสื่อสารให้เป็นกติการ่วมของสมาชิกได้ทราบกันทั่วไปจะเป็นแนวทางสำคัญในการบริหารจัดการให้เกิดความยืดหยุ่นและเกิดความยั่งยืนได้

2.3 การเสริมศักยภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้แก่สมาชิกในชุมชนตามบทบาทหน้าที่และอย่างเป็นธรรม เป็นการสร้างโอกาสและเป็นช่องทางเพิ่มรายได้เสริมให้กับสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตาม บทบาทการประสานงานและการสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่จะต้องประสานกับท้องถิ่น (กรรมการชุมชน) และท้องถิ่น (กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) ในการศึกษาข้อมูลและการวางแผนในการสร้างโอกาสและรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึง นอกจากนี้แล้วการจัดการท่องเที่ยวต้องประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น กรมการพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สาธารณสุข และกระทรวงศึกษา ทั้งนี้เพื่อขอรับการสนับสนุนตามภารกิจที่แต่ละหน่วยงานจะสามารถสนับสนุนได้

2.4 การส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากการสร้างรายได้แล้ว การให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนนับว่าเป็นประเด็นสำคัญต้นอันดับต้นๆ ที่คณะกรรมการและสมาชิกในชุมชนต้องตระหนัก องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นหรือของชุมชน โดยผ่านกระบวนการจัดการ เช่น การจัดการความรู้และพัฒนาเป็นสื่อเพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่รับรู้กับสังคมภายนอกผ่านสื่อและการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ จากภายในสู่คนภายนอก การสร้างกติกาและกฎมรรยาทเพื่อให้ผู้มาเยือนปฏิบัติให้เคารพต่อชุมชนและไม่ละเมิดต่อกติกาของสังคมในภาพรวม

2.5 การสร้างการมีส่วนร่วมการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การจัดการท่องเที่ยวเป็นที่มาของนำผู้คนเข้ามารวมกันอยู่ในชุมชนและนำปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้ามาในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากการสนทนากลุ่มพบว่าหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนในสถานการณ์ปกติจะมีปริมาณขยะเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวในแต่ละวัน เป็นภาระที่คณะกรรมการและหน่วยงานในพื้นที่จะต้องเข้ามาเก็บและจัดการให้เรียบร้อยเพื่อไม่ให้ขยะล้นและส่งกลิ่นเหม็นรบกวน การจัดระบบการจัดการขยะจึงเป็นกิจกรรมสำคัญในการสร้างสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเบื้องต้นและเป็นสิ่งที่คณะกรรมการต้องดำเนินการควบคู่กับการจัดการท่องเที่ยว นอกจากนี้แล้วการวางแผนเพื่อคัดแยกขยะและนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์และสร้างรายได้กับชุมชนก็เป็นแนวทางหนึ่งที่คณะกรรมการได้ให้ความสำคัญ

2.6 การเปิดพื้นที่การเรียนรู้และการจัดการความรู้ให้กับชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนด้วยตนเอง สมาชิกกับคณะกรรมการของชุมชน และการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการคนงบประมาณ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่จำเป็นกับการท่องเที่ยว รวมถึงแนวทางและวิธีการดำเนินการต่าง ๆ การท่องเที่ยวของชุมชนจึงเป็นการเปิดพื้นที่การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการและการเรียนรู้แบบวิถีธรรมชาติ ดังนั้นคณะกรรมการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีการจัดการเพื่อรองรับการเรียนรู้ของชุมชนรวมถึงการจัดการความรู้ เช่น การจัดกลุ่มสำหรับการแสดงนิทรรศการแบบย่อเพื่อแสดงถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน การจัดมุมการฝึกอบรมหรือสาธิตการประกอบอาชีพแบบสั้น กระชับเพื่อสร้างแรงจูงใจกับสมาชิกในชุมชนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึงสังคมและวัฒนธรรมและการประกอบอาชีพของชุมชน การอบรมและพัฒนาทักษะสมาชิกในชุมชนเพื่อเป็นวิทยากรประชาสัมพันธ์ชุมชน เป็นต้น

สอดคล้องกับผู้ที่ให้ข้อมูลว่า “ส่วนมากแต่จะเป็นการสนับสนุนในการจัดโครงการอบรมและพัฒนา หลัง ๆ เขาจะไม่ให้เงินเป็นก้อนมา แต่จะเป็นลักษณะของการอบรมหรือกิจกรรม เราก็จะกระจายกันไป มีบ่อยมากครับบางทีโครงการคล้าย ๆ กันแต่เพราะ

งบประมาณคนละก้อน ก็เข้าใจกันและช่วย ๆ กัน อย่างน้อยชาวบ้านก็ได้พัฒนาตัวเอง” (ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการจัดการท่องเที่ยว, 2565) และ “ชุมชนได้เปรียบที่อื่นเพราะอยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัย มีสถานศึกษาหลายแห่ง อาจารย์เจ้าหน้าที่เขามาเรียนรู้กับชุมชน ช่วยจัดทำสื่อและออกแบบสื่อ การออกแบบการสาธิต การออกแบบมุมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เราก็ได้เรียนรู้ไปด้วย เป็นการฝึกประสบการณ์ชุมชนได้พัฒนาตัวเองบ้างนอกจากที่ต้องทำมาหากิน” (ผู้ประกอบการ (ข), 2565)

3. การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จากการศึกษา พบว่า โดยพื้นฐานและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จึงส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยผลกระทบเป็นห่วงโซ่ที่ระบบครอบคลุมคุณภาพชีวิตของชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วิธีการดำเนินชีวิต การศึกษา และการท่องเที่ยวของชุมชนต้องหยุดให้บริการตามคำสั่งของภาครัฐ และดำเนินการอย่างเคร่งครัดตามมาตรฐานด้านสาธารณสุข ทั้งนี้ภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาคณะกรรมการซึ่งเป็นกลุ่มที่จะต้องคอยดูแลและประสานงานทั้งสมาชิกชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาตรวจสอบและติดตามข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์และต้องปรับตัวและเตรียมความพร้อม จาก การสนทนากลุ่มสามารถสรุปได้ ดังนี้

3.1 ศึกษาสถานการณ์ และตั้งรับ การรับรู้ถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่วนมากจะได้จากสื่อสาธารณะต่างๆ คณะกรรมการจะแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ไปยังสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวผ่านไลน์กลุ่ม Facebook และการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายที่มีอยู่ในชุมชน ในช่วงนี้จะเปิดให้สมาชิกได้แจ้งความประสงค์ขอความช่วยเหลือจากคณะกรรมการเพื่อช่วยเหลือเยียวยาสมาชิกที่มีความเดือดร้อนการดำเนินชีวิตในเบื้องต้น เช่น การจัดทำข้อมูลความจำเป็น การเข้าถึงกลุ่มที่เดือดร้อน การจัดหาสาธิตอุปโภคที่จำเป็น เป็นต้น

3.2 การดูแลและป้องกันตัวเอง เครื่องมือที่ดีที่สุดสำหรับการแจ้งสมาชิกในการดูแลตัวเองคือการประชาสัมพันธ์ทั้งผ่านสื่อส่วนตัวและการสื่อสารของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้ดูแลตัวเองและครอบครัว รวมถึงการแจ้งแหล่งข้อมูลหน่วยงานภายนอกเพื่อดูแลช่วยเหลือ เช่น ศูนย์ช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ หน่วยสาธารณสุขเคลื่อนที่ เป็นต้น

3.3 การฟื้นฟู เน้นการสื่อสารและการป้องกันความปลอดภัยให้มากที่สุด ในช่วงปีที่ 2 หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) แพร่ระบาดได้มีการเปิดพื้นที่บางส่วนเพื่อให้บริการ แต่ผู้มารับบริการส่วนมากจะเป็นสมาชิกในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง และส่วนมากจะเป็นการเข้ามาพื้นที่เพื่อหาใช้จ่ายสิ่งของที่จำเป็น เช่น

ของใช้ในชีวิตประจำวัน กับข้าว และการเดินทางก็เป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ยังเน้นความปลอดภัยในชีวิต

3.4 การเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์ ความไม่แน่นอนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งสถานการณ์ภายนอกและภายในประเทศ สมาชิกของชุมชนได้มีการปรับตัวเพื่อหารายได้เพื่อประกอบตัวจากการท่องเที่ยวที่ไม่สามารถดำเนินการได้เลย เช่น การเปิดร้านขายของออนไลน์ การเข้าร่วมกับห้างสรรพค้าในการเปิดบูธสินค้าชุมชน และคณะกรรมการได้มีการติดตามสถานการณ์ตามประกาศของภาครัฐเพื่อดำเนินการเปิดพื้นที่ท่องเที่ยวบางส่วนโดยได้ดำเนินการภายใต้การควบคุมของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) อย่างใกล้ชิด

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนพื้นที่ปริณทลของกรุงเทพมหานคร แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านบริบทและทุนศักยภาพของพื้นที่เป้าหมาย พื้นที่เป้าหมายมีจำนวน 8 แห่ง มีลักษณะของการเป็นการท่องเที่ยวแบบชุมชนเมือง และลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท โดยมีวิถีเกษตรดั้งเดิม โดยบริบทของชุมชนเมืองประกอบพื้นฐานสำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ (1) องค์ประกอบหลัก (Primary elements) ลักษณะของการเป็นแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว หรือมีลักษณะทางกายภาพ ที่เป็นต้นทุนเดิมที่มีอยู่แล้ว (2) องค์ประกอบรอง (Secondary elements) เป็นความต้องการของนักท่องเที่ยวที่อยากใช้ชุมชนจัดกิจกรรมตรงกับความต้องการ และ (3) องค์ประกอบส่วนเพิ่มเติม (Additional elements) เป็นการอำนวยความสะดวกสบายและการบริการโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องการความปลอดภัยและสะดวกจากการท่องเที่ยว และ 2) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ชุมชนต้องจัดการพื้นที่ คน และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า และมีการจัดการร่วมเพื่อรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม และการปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐในการป้องกันความปลอดภัยจากโรคระบาดดังกล่าว ดังที่จิตติมา ดำรงวัฒนะและคณะ ได้กล่าวถึงอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช มีศักยภาพ ความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านการเรียนรู้ จึงเกิดเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพ ความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งด้านการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ภายใต้ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ และทุนทางมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ เนื่องจากมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีเหตุการณ์ที่เอื้อต่อการ เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ควรส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติร่วมกับคน (จิตติมา ดำรงวัฒนะ และคณะ, 2560)

จากการศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยพื้นฐานและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด 19 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตคนในชุมชนเป็นอย่างมาก รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วิธีการดำเนินชีวิต การศึกษา และการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้น จำเป็นต้องมีการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ดังนี้ 1) ศึกษาสถานการณ์ และตั้งรับเนื่องจากสถานการณ์โควิด 19 (COVID-19) จำเป็นที่คนในชุมชนต้องรับรู้ปัญหาร่วมกันเพื่อหาแนวทางป้องกัน 2) การดูแลและป้องกันตัวเอง เป็นการใช้คนในชุมชนรู้จักดูแลตนเองและครอบครัว เพื่อลดปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากภายนอก 3) การฟื้นฟู เป็นการใช้เครื่องมือการสื่อสารและการป้องกันความปลอดภัย เพื่อให้คนในชุมชนรู้วิธีการป้องกันตนเองให้มากที่สุด และ 4) การเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์ เพื่อชุมชนได้มีการปรับตัวจากการท่องเที่ยวและหารายได้จากวิธีอื่นในการเลี้ยงชีพดังที่ อรรถพล ศิริเวชพันธุ์ ได้กล่าวว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน มีความสอดคล้องกับ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ปรากฏอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ลาว ที่มุ่งเสนอการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นวิถีชีวิต มีการผลิตสินค้าอัตลักษณ์ชุมชนจำหน่าย และด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน คนในชุมชนเห็นว่า มาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) นั้นมีความเหมาะสม มีการจัดโครงสร้าง 3 ด้าน คือ ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ ซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ใน 3 ระยะ ได้แก่ 1) การต้อนรับนักท่องเที่ยว กำหนดจุดคัดกรอง เช็กอิน โดยมี อสม.เข้ามามีส่วนร่วม 2) การให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น บริการอาหาร เครื่องดื่ม และที่พักเป็นไปตามมาตรฐานความปลอดภัย เช่น การแยกภาชนะ และการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ และ 3) การส่งนักท่องเที่ยว มีการให้เช็กเอาท์ ประเมินการให้บริการ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการท่องเที่ยวชุมชนมาตรฐานความปกติใหม่ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้แก่ชุมชนอื่น ๆ ได้อีกด้วย (อรรถพล ศิริเวชพันธุ์, 2564)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

วิเคราะห์ทุนศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนพื้นที่ ปริมาณของกรุงเทพมหานคร การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) นับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศและพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในระดับรากหญ้า การท่องเที่ยวชุมชนมุ่งตอบสนองต่อความต้องการทั้งต่อผู้มาเยือนและผู้อาศัย (เจ้าของ/เจ้าบ้าน) มีการป้องกันและเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่รองรับอนาคตไปด้วย ปัจจัยเสริมสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จากปรากฏการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการปรับตัว

เป็นอย่างมาก ต้องมีการดำเนินการตามมาตรฐานทางสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อหาแนวทางการรับมือจากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง ในการนำเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) คือ 1) ชุมชนควรศึกษาสถานการณ์ และตั้งรับ เพื่อรับรู้ถึงสถานการณ์โควิด 19 (COVID-19) 2) การดูแลและป้องกันตัวเอง เพื่อดูแลและป้องกันตนเองเบื้องต้น 3) การฟื้นฟู โดยการสื่อสารและการป้องกันความปลอดภัยให้มากที่สุด และ 4) การเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์อย่างเท่าทัน ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้คือ 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล/องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสามารถนำผลการศึกษารุ่นนี้ไปเป็นสารสนเทศประกอบการวางแผนเพื่อยกระดับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน 2) ภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาแพลตฟอร์ม (Platform) ด้านการท่องเที่ยวชุมชนและการปฏิบัติตนในบริบทวิถีใหม่เพื่อเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน สะดวก และครอบคลุมห่วงโซ่อุปทานทั้งระบบทั้งการบริการร้านอาหาร ที่พัก แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง และระบบการคมนาคม เป็นต้น และ 3) การจัดการท่องเที่ยวในสถานการณ์โควิด-19 (COVID-19) มีความเกี่ยวข้องกับการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ (New normal) กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงกีฬาและการท่องเที่ยวควรมีการประเมินและพัฒนาแนวทางส่งเสริมการพัฒนาเที่ยววิถีใหม่ให้กับชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความมั่นใจในการท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ 1) ควรสนับสนุนให้มีการวิจัยและพัฒนาด้านการเป็นเจ้าภาพที่ดีในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวิถีใหม่เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดการการท่องเที่ยวระดับพื้นที่และระดับภูมิภาคให้ทันต่อสถานการณ์ 2) ควรมีการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการพัฒนาการชุมชนในมิติต่าง ๆ และ 3) ควรมีการพัฒนาการวิจัยและการสื่อสารและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งมิติของการพัฒนาคน การพัฒนาฐานข้อมูล และการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่น่าสนใจและเข้าถึงกลุ่มลูกค้า

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสมาคมพัฒนศึกษาเพื่อมนุษย์และสังคม (Human and Social Development Education Association) ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินการศึกษาและเผยแพร่สู่สาธารณะ ขอขอบคุณคณะผู้วิจัยทุกท่านที่ได้ร่วมเป็นภาคีวิชาการดำเนินการ และร่วมสังเคราะห์องค์ความรู้ ส่งผลให้งานวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- แกนนำชุมชน. (2565). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร. (สมิทธิรักษ์ จันทักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช, ผู้สัมภาษณ์)
- โครงการ TO BE NUMBER ONE ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี. (2564). ความรู้เรื่องวัคซีนโควิด 19. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- จิตติมา ดำรงวัฒนะ และคณะ. (2560). การประเมินศักยภาพความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการเรียนรู้ กรณีศึกษา : ผู้นำชุมชน อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, 5(1), 58-69.
- นิชาภัทร สุวัฒนานนท์. (2562). การท่องเที่ยวกับบทบาทขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย ฮีโร่จำเป็นหรือ ฮีโร่ตัวจริง? เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2565 จาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_29Oct2019.aspx.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.
- ผู้ประกอบการ (ก). (2565). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร. (สมิทธิรักษ์ จันทักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้ประกอบการ (ข). (2565). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร. (สมิทธิรักษ์ จันทักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการจัดการท่องเที่ยว. (2565). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร. (สมิทธิรักษ์ จันทักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช, ผู้สัมภาษณ์)
- รพีพัฒน์ มั่นชนะรัตน์. (2563). สถานการณ์การท่องเที่ยวในวิกฤต COVID-19. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://www.cea.or.th/th/single-research/cultural-heritage-tourism-industry-covid-19>.
- ศศิชา หมดมลทิล. (2562). ท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีสู่ความยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2565 จาก https://www.gsbresearch.or.th/wp-content/uploads/2019/10/GR_report_travel_detail.pdf.

- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เฟื่องฟ้า พรินติ้ง.
- สุดอนอม ตันเจริญ. (2558). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืนของชุมชนบางชั้นแตก จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการราชภัฏเพชรบุรี, 8(2),
32-41.
- หน่วยงานภาครัฐ. (2565). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในสถานการณ์แพร่ระบาดของ
ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร.
(สมิทธิรักษ์ จันทักษ์ และกฤษณา จิรทิวาวัช, ผู้สัมภาษณ์)
- อรรถพล ศิริเวชพันธุ์. (2564). การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนสู่มาตรฐานความปกติใหม่ (New
Normal) เพื่อรองรับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กรณีศึกษา ชุมชน
หนองฮะ อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 12(1), 58-75.
- Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing (5th ed.). New York:
Harper Collins. Publishers.
- World Tourism Organization. (2004). Indicators of Sustainable Development for
Tourism Destinations A Guidebook (English version). Retrieved March 22,
2022, from https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284_407262.